

Niende april markeret 1941-45.

På grundlag af Vilhelm Bergstrøms dagbog

*ved forskningschef, dr.phil. John T. Lauridsen,
Det Kongelige Bibliotek*

En af de betydningsfulde datoer i Danmarkshistorien er den 9. april 1940, som hvert år siden 1941 er blevet markeret landet over. I de første fem år, 1941-45, fandt markeringen sted under lidt specielle forhold, i og med at de 9. april 1940 ankomne ubudne og Danmark påtvungne gæster fra Det Tredje Rige fortsat befandt sig i landet. Det satte visse grænser for de former, hvorunder markeringen kunne finde sted, bl.a. syntes besættelsesmagten af indlysende grunde ikke, at det var en anledning til demonstrationer af nogen art, og slet ikke mod gæsternes tilstedeværelse. Derfor blev den danske regering allerede forud for årsdagen for 9. april 1941 nødt til at udstede en indpakket advarsel mod forskellige former for demonstrativ virksomhed. I en regeringsmeddelelse offentliggjort gennem radioavisen 7. april blev det udtalt, at det ikke tjente noget formål at skjule, at begivenhederne den 9. april 1940 hvilede tungt på alle, men takket være befolkningens værdige holdning og den tyske værnemagts hensyntagen til følelser og stemninger var det lykkedes såvel på det politiske som det økonomiske område at komme gunstigere igennem året end forventet. Afslutningsvis blev man opfordret til at

lade dagen passere uden demonstrationer af nogen art, så som flagning eller på anden måde. Dagen blev officielt markeret fra dansk side ved kransenedlæggelse ved gravene over de faldne soldater 9. april. Den markering blev fra officiel side gentaget de følgende år, også efter regeringens afgang 1944 og 1945.

Hermed er jeg fremme ved mit ærinde med denne artikel, de uofficielle og senere illegale og alt andet end ønskede markeringer af og demonstrationer på den 9. april i årene 1941-45. Fra en beskeden start i 1941 præget af individuelle initiativer sluttede markeringen med at være en landsdækkende, national og organiseret begivenhed i 1945. Den gradvise udvikling vil blive fulgt på grundlag af journalist Vilhelm Bergstrøms dagbog og det materiale om 9. april, som han indsamlede i forbindelse med den.

I april 1941 havde regeringen om end ufrivilligt angivet en måde, hvorpå befolkningen kunne demonstrere, nemlig ved at lade flaget gå på halv stang. Det var nemt og enkelt, hvis man var i besiddelse af flag og flagstang, og det var ikke så få. Der blevet også flaget, som Bergstrøm nævner eksempler på 9. april 1941, så politiet måtte i arbejde og høre på mange forskellige forklaringer på, at der blev flaget, men omfanget af flagningen lader sig ikke bedømme.

I 1942 havde situationen på flere måder ændret sig. For det første var DKP blev forbudt og en del af medlemmerne interneret, hvilket havde resulteret i tilblivelsen af en illegal bevægelse og en illegal presse. For det andet var der

også sket et vist holdningsskift i dele af befolkningen. Nogle var kommet til at tvivle på, at det var en værdig optræden af tilslutte sig Antikominternpagten i november 1941 (forbudet mod DKP havde ikke haft samme effekt!), og så var USA indtrådt i krigen. Den 9. april 1942 blev dagen igen markeret ved, at der blev flaget på halv, og ifølge Bergstrøm blev nogle begravelser direkte henlagt til den dag(!), men nok så væsentligt, så blev der af det illegale DKP opfordret til at holde to minutters stilhed kl. 12 middag. Opfordringen blev givet dels gennem det illegale blad *Land og Folk*, dels gennem strøsedler, som Bergstrøm samlede to op af (gengivet her), og hvoraf det fremgår, at man endvidere skulle afholde sig fra at deltage i alle offentlige forlystelser samme aften. Af Bergstrøms dagbog fremgår det, at opfordringen kun havde begrænset virkning på Rådhuspladsen i København, og han stillede med rette spørgsmålet, hvor vidt udbredt opfordringen var blevet spredt. De allerfleste havde aldrig set eller måske end ikke hørt om den illegale kommunistiske presse endnu. Det kan måske overraske, at Bergstrøm april 1942 skriver, at man slap for en bombehilsen samme nat. Dermed mente han imidlertid ikke sabotage, men de natlige drop af bomber fra allierede flyvemaskiner, der havde været på togt over Tyskland. Sabotagen var foråret 1942 endnu i sin beskedne vorden, og ikke den effektive demonstrationsform, som det snart skulle udvikle sig til.

I dagene op til den 9. april 1943 kunne Bergstrøm hver dag i dagbogen skrive

om sabotager, ligesom den legale presse havde fået tilladelse til at skrive derom (se ill). Midlertidigt skulle det vise sig. Bergstrøm forventede også nu, at den 9. april ville blive markeret med sabotager. Det blev den sandelig også, blot var det natten op 9. april og ikke den påfølgende nat, som Bergstrøm forventede. Der blev også udbredt talrige opfordringer til at holde et eller to minutters stilhed den 9. april kl. 12. Opfordringerne kom fra forskellige illegale blade og blev suppleret med både løbesedler og strøsedler, hvoraf Bergstrøm samlede nogle eksempler til sin dagbog. *Land og Folk* mente, at stilheden skulle vare to minutter, mens *De Frie Danske* kunne nøjes med et. *Land og Folk* ønskede også, at man skulle afholde sig fra deltagelse i offentlige forlystelser, mens *De Frie Danske* ikke vil blande sig i forlystelseslivet (se ill). Tilfældet ville, at professor Ole Chievitz blev løsladt efter adskillige måneders fængselsophold den 9. april 1943. Han havde siddet inde for deltagelse i illegal bladvirksomhed. Både på Københavns Universitet og ved ankomsten til sin arbejdsplads på hospitalet havde modtagelsen af Chievitz en demonstrativ karakter (se ill). Der var mange fremmødte. Her var en mand af den rette støbning. Det var et udtryk for stemningsskiftet. På Rådhuspladsen blev opfordringen til to minutters stilhed også fulgt, selv om politiet halvhjertet søgte at sprede de tilstedeværende.

Den 9. april 1944 så forholdene helt anderledes ud. Den danske regering var for længst trådt af, sabotagen var blevet dagligdag, de talrige illegale blade

og flyveblade ligeledes, og det er meget sigende, at Bergstrøm i sin dagbog for 9. april 1944 end ikke nævner ordet sabotage. Til gengæld var den tyske terror i form af clearings- eller gengældelsesmord kommet på dagsordenen, likvideringer blev gengældt med tyske mord på tilfældige. Bergstrøm skrev 9. april 1944 om et tilfælde deraf. Gestapo var i større tal kommet til landet i efteråret 1943, og i april 1944 var Dagmarhus i København blevet en af de mest kendte og forhadte bygninger i Danmark. Ikke alene husede Dagmarhus den tyske rigsbefuldmægtigede i Danmark, men den var også blevet synonym med Gestapos terror i Danmark (se ill). Som i 1943 blev opfordringen til to minutters stilhed i større omfang fulgt.¹ Politiet holdt sig tilbage. Sabotagemidlet blev ikke i større omfang brugt til markering det år.

Den 9. april 1945 kunne ingen være i tvivl om, at det ville blive den sidste 9. april med tysk tilstedeværelse, som Bergstrøm også skriver i sin dagbog. Danmarks Frihedsråd havde gennem den illegale presse dekretet to minutters stilhed kl. 12 middag, hvilket blev fulgt landet over. Man fornemmer den stærke stemning via Bergstrøms ord, først sirenerens hyl, så trafikens totale ophør, folk stod ret med blottede hoveder. ”Saadan stod vi alle i 2 Minutter. Det var en smuk Højtidelighed.” Bemærk Bergstrøms brug af ordet ”vi”. Han mente ”vi”, følte sig som en del af et fællesskab, der ikke havde været der 9. april 1941. Det var gradvist kommet til siden. Den værdighed, som den danske regering havde påberåbt sig april 1941,

havde fået en ganske anden betydning i 1945. Hvor den i 1941 var udtryk for politik, var den i april 1945 en del af en forbigående folkestemning.

Udgivers forbemærkning

Forfatter og kriminalreporter ved *Politiken* Vilhelm Bergstrøm og hans dagbog 1939-45 er tidligere præsenteret i *Magasin fra Det Kongelige Bibliotek*, 17:2, 2004, 18:2 og 4, 2005 og 22:1, 2009.

Yderligere kan henvises til Vilhelm Bergstrøm: *En Borger i Danmark under Krigen. Dagbog 1939-1945*, 1-2, 2005.

Nedenfor gengives hidtil delvis uudgivne uddrag af dagbogen fra dagene 9. april 1941, 1942, 1943, 1944 og 1945, hvor Bergstrøm skildrer sin oplevelse af disse mærkedag og den forandring de undergik i løbet af de fem år.

De i dagbogen mest omtalte personer er:

- Elsa: Bergstrøms hustru;
- Tusse/Ritta: Bergstrøms datter;
- Næsh: C. Næsh Hendriksen, Bergstrøms nærmeste kollega på *Politiken*;
- Nielsen: Bernhard Nielsen: Bergstrøms anden nærmeste kollega på bladet.

Udeladelser i dagbogen er markeret med ... Det indføjede i [ ] er af udgiveren, ligesom alle noter.

9. April 1941.

I Dag for et Aar siden vaagnede vi ved Flyvemaskiner i Luften. Jeg skal aldrig glemme de truende Formationer lige over Hovedet. Ligesom den Gang var det fint Vejr til Morgen. Trods økonomisk Nedgang var Aaret alligevel gaaet bedre, end jeg havde turdet haabe. Men jeg begynder alligevel det nye Aar med stor Skepsis. Jeg var nedtrykt og irriteret i Dag, og det kom i nogen Grad til at gaa ud over Tusse, hvis Næsvisheder jeg ikke saa godt taalte. Elsa talte med Mormor i Telefonen. Der var en Masse Politi paa Østerbro som vel forresten ogsaa andre Steder. Jeg ringede til Berlingske Tidende. [Journalist] Husum var ikke til Stede. Jeg talte med Svanov. Ude paa Amager havde der været nogle Flag oppe paa halv i Dagens Anledning trods Henstillingen. Da Politiet kom sagde en undskyldende, ”at Flaget ved en Forglemmelse havde faaet Lov til at overnatte paa Stangen.” En anden sagde, at han flagede for en afdød Slægtning. Alle sammen maatte de hejse Flaget ned. Ellers var Byen rolig. Der var dog Flyvemaskiner i Luften. Kl. 12 lød det sædvanlige Sirenesignal. Det lød mere modbydeligt end nogensinde. En Brandbil kørte forbi paa Gaden. I det knaldrøde var der hvide Striber til Advarsel om Natten. Jeg talte med Larsen i Byretten. Han sagde, ”at Mørch nok havde bedt for sit Liv.” Mørch var en stor Forretningsmand, som havde faaet 700 Kr. i Bøde for at have solgt Uldgarn til Overpris og tjent 811 Kr. Vi havde ikke skrevet Nyheden. Han er stor Annoncør. Der var ogsaa et

andet Moment. Den, der havde anmeldt ham, var en tysk Soldat. Elsa og Tusse kom hjem fra Frisøren. Hun sagde, at hun til Damefrisørerinden havde sagt, at hun absolut skulde være hjemme til 13 Tiden, da hendes Mand var saa irriteret i Anledning af den 9. April. Da Sirenen hylede 12 og temmelig kraftigt, fordi Apparatet sad lige ovenpaa Taget, saa sagde Frisørerinden: ”Saa Fru Bergstrøm, nu maa De hellere se at komme afsted.” Jeg tog ud til Retsmøde. En Kvinde havde begaaet et Medlidenheds-Bedrageri. Derefter ind paa Bladet. [Journalist] Stribolt havde helt tabt Modet. Saloniki var faldet. Og den østlige græske Arme havde bedt om Vaabenstilstand.² Jeg gik over paa ”Stadil,” hvor Husum og [kriminalkommissær] Bjerring sad. Til sidstnævnte sagde jeg i Forbindelse med Indtagelsen af Saloniki med et lille ironisk Smil: ”Til Lykke, nu er du snart Inspektør for det danske Gestapo.” Den traf. Hvor jeg kom paa den Tanke. Om jeg havde talt med [kriminalassistent] Grunnet? Han var aldeles ikke blevet inficeret.³ Hvorpaa han kom med Bemærkninger af udenrigspolitisk Art som skulde overbevise derom. Jeg gik tilbage til Bladet. Den bekymrede Stribolt indfandt sig paany. Nu havde Tyskerne taget 2000 Englændere og 6 Generaler til Fange.⁴ Det gik jo godt. Næsh grinte ilde og udtrykte, at han stadig troede paa Mirakler. Men dygtige, forbandet dygtige var Tyskerne. Vi snakkede om Dagen i Dag. Tyskerne havde ikke været saa meget at se paa Gaderne i Dag. De havde aabenbart vist vore Følelser det Hensyn. Næsh fortalte,

at han havde set en Masse Tyskere gaa i "Kinopalæet." Da jeg gik igennem Redaktionen sad Skrillinge⁵ og fortalte, at han havde set et Flag paa halv i Dag. En tysk Flyvemaskine havde kredset over Huset. Politiet havde sørget for, at Flaget kom ned. Der blev forelagt mig følgende Telegram fra Odense:

Til privat Underretning for Redaktionen! Der er i Nat begaaet forskelligt Hærværk udenfor det tyske Konsulat i Odense. Politiet har udsat en Dusør paa 200 Kr. Endvidere har nogle yngre Personer, vistnok Vilfred Petersen Folk, foranstaltet Optøjer i Vestergade, men nogle af [dem] blev sat under Anholdelse.

Det forlød endvidere, at Ulfborg Jernbanestation er i Aften bleven bombet af RAF. Flere Jernbanevogne er ramt, men ingen Mennesker er kommen noget til.⁶ Endvidere er en By, som vistnok hedder Fjante bleven bombet. Her er flere Bygninger bleven ramt.⁷ Der sker bestandigt noget ogsaa her. Jeg tog hjem i Maaneskin. Elsa laa vaagen. Hun havde faaet et Hekseskud og ømmede sig. Jeg læste. Klokken blev 2½ inden jeg lagde mig til at sove.

9. April 1942.

Vi slap for nogen Bombehilsen i Nat, men til Morgen slap jeg ikke for Mindelsen om Morgenen for 2 Aar siden. Det var den sørgeligste Dag i mit Liv. Jeg slipper aldrig for det Ar den har sat. Saa længe jeg lever, vil jeg uforsonligt bekæmpe den politiske Retning, som gjorde Dagen saa beskæmmende. Jeg har aabent bekendt Kulør, selv paa

Strøseddel udbredt i dagene op til 9. april 1943 (dagbogen s. 26.786).

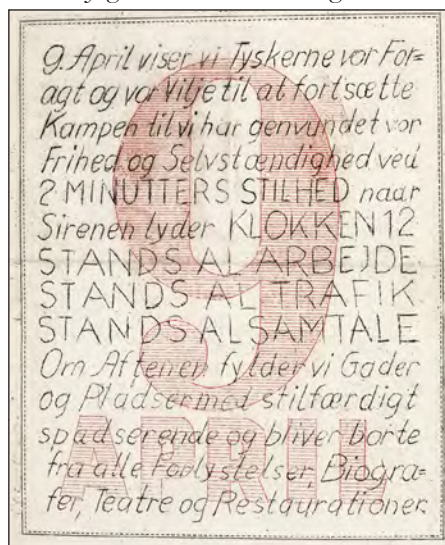
Politiken. Den Dag forvandlede mig til Agitator.⁸ For ivrigt var det min Fridag. Da jeg havde haft Nattevagt, kom jeg ikke saa tidligt op. Ved Sireneprøven Kl. 12 stod jeg i Vinduet for at se, om Propagandasedlerne om to Minutters Stilhed havde virket. Der standsede nogle Biler, men Chaufførerne gav det omhyggeligt Udseende af, at der var et og andet, der skulde rettes. Ellers var Gadelivet det almindelige. Spørgsmaalet er, hvorvidt Propagandasedlerne er naaet. Paa nogle Fabriker har de maaske nok øvet deres Indflydelse. Ved 13½ Tiden tog jeg hjemmefra. Det var fint Solskinsvejr. Jeg mødte [journalist] Ringsted paa "Stadil." Han er hjemme paa Ferie fra Berlin og fortalte forskelligt. Utvivlsomt vil Tyskland sætte alt ind paa i Foraaret at naa frem til Ægypten, som er det eneste Kornkammer, der findes. Krigens Uhygge virker stærkt i Tyskland. Men Korrespondenterne har det ikke saa værst. Der er lavet nogle Klubber for dem, hvor de kan faa alt at spise og

drikke. Saa at sige hver Aften er der arrangeret Foredrag, og man ser ikke med gunstige Øjne paa, at nogen udebliver. Arrangementet har sine gode Sider for Korrespondenterne, men paa den anden Side isolerer det dem ogsaa fra Befolkningen. Det virker som et Røgtæppe.⁹ Der synes stadig at leve et Haab i Tyskland om, at man kan komme til Forstaaelse med England og sammen med det slaa Rusland i Jorden. Det lyder fantastisk for os andre. Der er ingen Tegn til, at den indendørs Enhed er ved at slaa Revner. Dertil er ogsaa det hemmelige Politi for stærkt. Han bekræftede, at Himmler er bleven den store Mand. De andre Koryfæer træder i Skyggen, f. Eks. Göring, han gør forresten et overmaade træt Indtryk. Overalt i Berlin ses Uniformer. Partiorganisationerne er meget stærkt udbygget. Det fremhæves fra Tyskernes Side, at Korrespondenterne er meget frit stillet. De censureres heller ikke, men de ved Taksten, hvis de gaar udenfor de snævre Rammer. Vi sad og sludrede over en halv Flaske Portvin. Næsh havde fortalt en Historie fra Nyborg. Her var en engelsk Generalkonsuls Hustru, Enkefru Birch død for nogen Tid siden. Hun skulde have været begravet den 6.-7. April, men Familien fik Begravelsen udsat til den 9. April. Da hun var kendt og anset over hele Byen, flagede man paa halv i Dag den 9. April, men det var altsaa for Generalkonsulinde Birch. Jeg var hjemme lidt i Kl. 18 og gik paa Fouragering sammen med Elsa. Vi købte lidt god Mad. Ritta læste Lektier. Hun skal første Gang i Skole i Morgen efter Faaresygen og skal op i en ny Klas-

se. Det optager hende meget. Dagen gik uden større Flid. Elsa læste *Niels Ebbesen*.¹⁰ "At det kan gaa," sagde hun. "Det gaar nok heller ikke," svarede jeg. Tusse gik og syslede med sine nye Skolebøger. Elsa og jeg gik først i Seng ved 23½ Tiden, jeg læste som sædvanlig.

9. April 1943.

I Dag er det den 9. April. I Dag for tre Aar siden vaagnede vi med de tyske Maskiner over Hovedet. Endnu i Dag har vi det tyske Jerntromp i Gaderne. Jeg havde i øvrigt ikke megen Tid til at mindes den sørgelige Dag. Jeg skulde atter i Nævningeretten. Cyklen havde jeg ladet blive paa Bladet, jeg tog med Sporvognen til Østre Landsret. Det sædvanlige kolde Graavejr med lidt Blæst. Der var en Kø af Mennesker, som vilde ind og høre Mordsagen. [frk.] Gillette sad der, senere kom Graae. Jeg var træt fra de foregaaende

Løbeseddel udbredt af det illegale DKP april 1943 (dagbogen s. 39.861).

Dage. Jeg spiste med Laursen i Østre Landsrets Kantine. [sagfører] Heltberg var paa Koturnen¹¹, han havde ogsaa haft en god Dag med Prof. Helweg som Hovedvidne.¹² Nævningeretten lukkede i Dag Kl. 15. Sammen med Redaktøren for *Villabyernes Blad* spadserede jeg til Kg. Nytorv. Han ville gerne til England, naar Krigen altsaa var forbi. Og jeg kunde godt tænke mig at komme til Hellerup og faa Villabladet, i Stedet for at slave med Reportagen. Jeg tog med Sporvogn til Bladet. Nielsen var kommen fra Politigaarden, hvor han havde talt med Politivadokat Poulsen. Denne havde fortalt ham en Historie om en ung norsk Dame, der havde faaet Dansk Statsborgerret. Faderen var Skolelærer i Christianssand. I 1½ Aar havde han siddet i Koncentrationslejr, han var syg og nedbrudt. Hendes Broder havde været ansat paa et Statsgymnasium, hvor der var 27 Lærere, men kun en af dem havde været Quisling. Han havde været i Koncentrationslejr i Norland. Skønt 27 Aar var han kommen hjem hvidhaaret. Den gamle Fader var som sagt syg. Den norske Dame henvendte sig paa Konsulatet for Nordmænd i det tyske Gesandtskab. Hun vilde have Indrejse i Norge. Hun fik Besked om at komme igen. I Forgaars kom hun. Tyskeren sagde, at det lod sig ikke gøre, hun var uønsket i Norge. Hun vilde vide hvorfor. Saa blev Tyskeren rasende: "Fordi De er dum." Hun lænede sig frem over Skranken og sagde paa [sit] norske tænderskærende Maal: "Tyskerne er endnu dummere, naar de tror de kan knægte Nordmændene." Saa blev hun anholdt for Fornærmelse

Fem Sabotører bevæbnet med Revolvere overfalder Vagter og lægger Bomber

Sabotage-Forsøg i københavnske Virksomheder de sidste Dage
Skindestykke bortsprængt ved Svanemøllens Station

Det ødelagte Værksted i Maskinfabrikken i Ryesgade.

DER har Torsdag Aften fundet en Række Sabotageforsøg Sted for gennem dette Transformatoranlæg. Den anrettede Skade er ubetydelig.

Artikel om en sabotage fra april 1943. Det havde tidligere været forbudt at skrive om sabotagen i den legale presse og blev det senere igen (dagbogen s. 39.968).

mod Værnemagten. Paa Redaktionen fik jeg at vide, at der til Morgen var afsagt Domme mod Folk af den illegale Styrke. Det var hos Arthur Andersen. Prof. Chievitz fik 8 Mdr.s Hæfte minus 4 Maaneder for Varetægtsarrest. Biblioteksdirektør Døssing: 4 Mdr. s Hæfte minus 4 Mdr. for Varetægt, altsaa færdig, Prydtz 6 Mdr.s Hæfte minus 6 Mdr. og Landsretssagfører Ernst Petersen fra Odense frifunden. I en anden Sag af lignende Art fik Dir. Karl V. Jensen fra General Motors 1½ Aars Fængsel. I hvert Fald de fire første blev sat paa fri Fod. Chievitz deklamerede i Retten Nordahl Griegs Digt om at afkaste det fremmede Aag. Og han tilføjede til de mange Tilhørere:

DEN 9. APRIL

Den 9. April - Aarstallet behøves ikke. Enhver god dansk Mand og Kvinde gribes af Sorg og Græmmelse ved Tanken om den Dags Begivenheder for tre Aar siden. Vort lille fredelige Land, der ikke nærede onde Hensigter mod nogen, blev uden Varsel og uden Hensyn til alle foreliggende Aftaler og Traktater brutalt overfaldet af de tyske Voldsmænd.

I Tiden, der siden da er forløbet, har disse Ufredens Folk kun haft eet eneste for Øje - at udnytte det danske Folk og dets Land til egen Fordel, men Luften omkring dem er blevet koldere fra Dag til Dag. Den altovervejende Del af Befolkningen vil intet have med disse Bødler at gøre. Tyskerne kender Stemningen i det danske Folk, og naar de ingen Vegne kommer med deres hykleriske Venlighed, anvender de Vold og Brutalitet.

Tusinder af vore Landsmænd er bragt i Ulykke, fordi de ikke vilde adlyde det tyske "Herrenvolk". Det største Offer bragte de danske Soldater, der faldt den 9. April, fordi de gjorde deres Pligt mod Konge og Fædreland. Senere er Bølge efter Bølge af Arrestationer og Domfældelser af gode danske Patrioter gaaet over Landet. De danske Fængsler er overfyldte med Mennesker, hvis eneste Brøde er, at de har søgt at hjælpe deres Land i denne Nedverdigsens Tid.

DE FRIE DANSKE beder det danske Folk mindes disse Patrioter den 9. April ved

Et Minuts Stilhed...

Naar Sirenerne lyder Kl. 12 Middag bør hele det danske Folk iagttage et Minuts Stilhed og tænke paa disse gode Danske, der ikke godvilligt vilde underkaste sig en Slavetilværelse.

DE FRIE DANSKE

Giv denne Løbeseddel videre!

Løbeseddel udbredt af det illegale blad De Frie Danske april 1943 (dagbogen s.39.861).

"Sorg for, at det kommer i Pressen." Dommeren, som havde ladet, som om han ikke hørte Deklamationen, sagde nu: "Det maa De ikke gøre." Statsadvokaten appellerede Dommen

over Prydtz og vilde ikke have ham paa fri fod. Men Arthur Andersen sagde: Han er kun idømt Hæfte. Han vil være at løslade. Ester ringede og vilde have nogle Oplysninger. Hun fortalte, at hen-

Professor Ole Chievitz ved ankomsten til Finsensinstituttet 9. april 1943 (dagbogen s. 39.901).

des Mand forleden var bleven idømt 6 Mdr.s Fængsel. Det var ham, der havde betjent en Sender.¹³ Nielsen fortalte, at der paa Raadhuspladsen Kl. 12 havde staaet hen ved 1000 Mennesker. Politiet havde drevet lidt med dem. Da Klokken slog og Sirenerne prøvede stod alle som ved et Trylleslag stille og blottede Hovederne i 2 Minutter. Lidt tøvende gjorde Betjentene Honnør, det var en farlig Sag for dem, men de kunde ikke andet. Man mindedes den 9. April.

Henne paa Universitetet havde der været Demonstrationer blandt Studenterne for Chievitz. Douglas fra Ekstrabladet forærede mig et Billede af Chievitz, da han blev modtaget paa Hospitalet.¹⁴ Lidt senere fik jeg at vide, at der var lagt Plakater med Undtagelsestilstand rundt paa Stationerne. Der bliver vel en

Række Bombeknald i Aften i Anledning af 9. April, og saa kommer maaske Undtagelsestilstanden. Da jeg var færdig med min Artikel fra Nævningeretten, tog jeg hjem. Jeg havde Dagens illegale Høst til min Bog.¹⁵ Jeg brugte Cyklen. Det var endnu halvlyst. Sammen med Elsa lavede jeg Krigsbog efter at jeg havde sagt Godnat til Tusse, som endnu var vaagen. Nu er Klokken ved at være 23, og jeg glæder mig til Sengen.

9. April 1944. (1. Paaskedag)

Elsa stadig syg. Stod tidligt op for at ordne Krigsbogen, Elsa insisterede dog paa at klippe Aviserne. Erindrede pludselig, at det var den 9. April ved i en af Aviserne at se Monumentet for de Faldne, hvortil der var bragt Blomster. For [fire] Aar siden om Morgenen skete

1944

I

15. April 1944.

Kamp og Problemer.

Dagmarhus!

Det illegale blad 1944 udsendte april 1944 et nr. med en forsideartikel om Dagmarhus med titlen "Dagmarhus!" og med foto af bygningen (dagbogen s. 54.113). Siden skulle Shellhuset konkurrere med Dagmarhus om at være den mest frygtede og badede bygning.

det. 9. April vil for bestandig være indgraveret i mit Hjerte. Tusse serverede Kaffe og var stadig flink. Henad Middagstid blev der Luftalarm, rigtig Flyversvarsel. Folk paa Gaden fik travlt. Bladenes Meddelelser om de Mennesker, der var bleven dræbt af Granatstumper, virkede. Elsa stod op og lavede Paaskebord. Det gjaldt om at have faaet noget at spise, hvis vi pludselig skulde

i Kælderen. Det blev ikke til nogen Skydning, vi spiste i Ro. Lidt efter gik jeg sammen med Tusse for at trække frisk Luft, altsaa efter Afblesningen. Solen skinnede, og det var dejligt Vejr. Fik den Idé at vilde ind paa Bladet og hente vores Radiomeddelelser. Tusse og jeg rendte fra den ene Sporvogn til den anden, alle var optagede, Folk hang udenfor paa Trinbrættet. Til sidst

opgav Tusse, som skulde op til en Kammerat, og jeg tog alene [afsted]. [journalist Chr.] Stampen sad i ensom Majestæt. Der skal jo ingen Politik ud i Morgen. Tog en Detektivbog til Elsa. Købte noget blandet ”Chokolade” i Politikens Hus. Hjem med Sporvogn. ”Chokoladen” smagte som gammelt Brød, der var bleven æltet. Arbejdede med Bog. Kl. 14½ kom de to Hyl, der tilkendegiver Alarmløst. Der er en svær Uro i Luften i Dag. Snart efter kom den rigtige Luftalarm. Kiggede ned paa Gaden. Folk havde ikke nær saa travlt som i første Omgang. Fædre og Mødre med Børn travede langsomt afsted. Efterhaanden samlede der sig en Del Mennesker ovenfor Beskyttelsesrummene. Men de gik først ned, da der kom en Betjent og gennede dem. Danskerne glemmer omgaaende al Fare. Efter en Timestids Forløb kiggede jeg ned igen. Folk var krøbet op af Beskyttelsesrummene. Solen skinnede for godt. Og der var for faa Betjente. Ikke en Lyd af en Flyvemaskine hørt. Damer i lange Tylskjoler paa Vej til Selskab gik langt rundt overfor Beskyttelsesrummene. Der var ogsaa Konfirmandinder i lange Kjoler og Børn, der aabenbart skulde til Afdansningsbal, de havde lange Skotøjsæsker over Armen. Dagen blev ødelagt for en Masse Mennesker. Husvagner med røde Armbind med gule Kanter promenerede forbi rygende paa en Cigaret i stolt Forvisning om, at de havde i hvert Fald Lov til at gaa paa Gaden. De andre var parate til at spæne ned i Kælderen, naar der viste sig en Betjent. Betjent med Staalhjem,

Slængkappe og lange Støvler kom sammen med en CB-Betjent med Skraahue og jagede Folk ned. Men umiddelbart efter kom Afblesningen. Klokken var lidt over Kl. 16. Folk brasede frem fra Smuthullerne. Damer holdt op i deres lange Kjoler og løb til den holdende Sporvogn. En gigtsvag Mand humpede med saa godt han kunde. Elsa kom og kiggede: ”Det var en Fidus for Fødehjemmet overfor.¹⁶ Saa har der kunnet været Besøg saa meget længere.” Henvend et Par Timer. Resten af Eftermiddagen og Aftenen gik med at læse. Tusse var en stor Del af Tiden oppe hos Kirsten. Næst ringede og fortalte, at under den første Luftalarm i Dag var der sket en alvorlig Historie i en Landsby ved Skelskør. En amerikansk Maskine var skudt ned og havde raseret en Gaard og stukket Ild i to andre. To af Maskinens Mandskab var bleven dræbt, Resten var flygtet. Af Beboerne var en Kvinde bleven lettere saaret, saa det var billigt. Under den anden Alarm havde der fundet en Luftkamp Sted over Rødby. Fjorten Maskiner var bleven skudt ned, hvor mange tyske eller hvor mange amerikanske vidste han ikke. Paa en Mark et eller andet Sted sydpaa havde en Maskine lettet sig for tre Bomber uden at der dog var sket noget.¹⁷ Endelig var en Lektor Ibsen i Skelskør, Lektor i Engelsk, i Dag bleven bortført fra sit Hjem i Slagelse af to tysktalende Personer, ført ud paa en Mark og skudt.¹⁸ Politiet havde spurgt ”Dagmarhus,” men der kendte man ikke det mindste til Affæren. Tusse kom hjem fra Veninden og lavede Te. Klokken er 22, saa nu tænker jeg paa at

gaa i Seng og læse videre i *Verdenskrigen*.¹⁹ Ved Midnatstid kom der Flyvervarsel. Lidt efter Skydning, som efterhaanden blev voldsommere. Vi stod op og gik ud i Korridoren. Tusse var meget rolig. Ovenover hørte vi, at de ogsaa var i Korridoren. Men der var ogsaa en Del i Kælderen. Da Skydningen hørte op, gik vi i Seng med Tøjet paa. Afbæsningen kom vist ved 1½ Tiden. Vi klædte os af, og jeg læste videre. Skulde være færdig med Bogen. Men ved 2 Tiden hylede Sirenerne igen. Tusse sagde søvndruk-kent: ”Saa er er de nu der igen!” Elsa smaabandede i søvne. Vi blev liggende. Tiden gik. Der var ingen Skydning. Elsa og Tusse sov videre. Jeg holdt Vagt, d.v.s. jeg læste. Og jeg naaede lige at blive færdig med Bogen til Afbæsningen. Da var Klokken omkring 5. Jeg slukkede Lyset. Til Husvagten havde vi ikke hørt noget. Han blæste Beboerne en lang Vals. Det blev altsaa en bevæget 9. April med ikke mindre end 4 Luftalarmer fordelt over hele Døgnet.

9. April 1945.

Denne store Mærkedag blev fejret paa værdig Maade i straalende Foraarsvejr. I Solen var der lunt, og Løvspringet var nær. Stemningen var anderledes end for 5 Aar siden. Man var i hvert Fald vis paa en ting – hvilke Ulykker vi saa skulde igennem – at det var den sidste 9. April under Besættelsen. Ritta havde fri fra Skole. Det kunde komme til Demonstrationer. Skolen turde ikke tage Ansvar. Ordrede Krigsbogen og gik tidligt hjemmefra. Skulde møde [kriminalassistent] Holton paa ”Stadil.” Regnede med en halv Times Tur derind

paa Grund af ”Gaagænger”turen over Knippelsbro. Mange Mennesker paa Gaden. Vi fik en god lille Frokost og var saa godt som færdige, da Sirenerne prøvehylede Kl. 12. Serveringen stand-sede. Alle stod ranke som Lys med Undtagelse af en ældre Dame, som lidt sent naaede med op. Ude paa Gaden stod Folk ret med Hattene i Haanden. Saadan stod vi alle i 2 Minutter. Det var en smuk Højtidelighed. Og saadan stod man Landet over. For Tyskerne har det naturligvis været irriterende. Sidste Aar demonstreredes saa at sige efter Aftale. Tyskerne anerkendte, at vi havde nogle Døde at mindes. Men i Aar demonstreredes der saa at sige efter Ordre af det mystiske Frihedsraad.²⁰ Lidt efter hørtes der Skydning paa Gaden, og vi saa Folk i løb. Senere fik vi at vide, at Hipoerne havde pro-vokeret. To Mennesker var bleven saaret. Men se nærmere om Oprinet paa Raadhuspladsen andet Sted.²¹ Naa, Holton og jeg snakkede videre. Han havde truffet [kriminalassistent Ove] Knudsen i Ministeriet. Han var høj i Hatten som sædvanlig, og mente aabenbart, at han atter skulde spille en Rolle, idet han var bleven modtaget af de Radikale. Men han – og de – vil naar Krigen er forbi, faa noget andet at vide. Vi talte om H.C. [Andersen]. Holton sagde, at den der havde spillet den største rolle for Opdagelsespolitiet i den ulykkelige Situation var Vicepoli-tiinspektør Laursen. Det var ham, der havde Overblikket, mens H.C. var en – Gøngehøvding. Forøvrigt var det Holton ret uforstaaeligt, at Tyskerne var ude efter Ordenspolitiet, men næ-

Rådhuspladsen i København 9. april 1945 klokken 12 middag (dagbogen ved s. 69.102). Ingen bevægede sig i to minutter bortset fra en bil med HIPO-folk, der søgte at forstyrre demonstrationen.

sten syntes at holde Haanden over Opdagelsespolitiet, men det var maaske dels fordi man mere af Ordenspolitiet kunde vente væbnet Modstand, og dels ogsaa fordi Gestapo mere havde Brug for Goodwill hos Opdagelsespolitiet end hos Ordenspolitiet. Under alle Omstændigheder var Gestapo bleven meget imødekommet. Holton havde talt med Jølm, der havde mange humoristiske Ting at fortælle fra Fangelejren, de uhyggelige Sider har vi faaet saa meget af.²² Jølm havde bl.a. fortalt, at man kunde avancere op til at komme paa et Bordel, hvor Betalingen var en Mark, og hvor Pigerne var hentet ud af Tugthusene. Men forinden maattet man lade sig underkaste et Lægetilsyn. Forøvrigt var det ikke lykkedes Tyskerne at underkue Danskerne. De havde lavet en Sang, som netop handlede om, at de ikke lod sig kue. Der var komponeret en Melodi, men Sangen blev hurtigt forbudt, saa nøjedes man med at fløjte Melodien. Betjentene havde maattet kaste deres Uniform og var bleven iført gammelt Kluns, som sikkert var taget fra Jøder, der var bleven skudt eller gasset. Der var ikke bleven taget Hensyn til store eller smaa. Det havde lignet det værste Karneval. Og de havde grinet tykt ad hverandre. Klokkeren godt 13 var jeg ovre paa Bladet. Ringede rundt. Der havde været Sabotage paa Linjen mellem Hellerup og Charlottenlund. Se andet Sted.²³ Paa Bladet var man meget optaget af, hvad man fra Vinduerne havde set af Demonstrationer. En Frk. Ruth Petersen var bleven skudt i Westend 20 paa 1. Sal. Ramt i Mave og Bryst.

Man mente, at det var en Stickerske.²⁴ – Paa Bladet havde Direktør Rode talt i Højtaleren lige før Kl. 12. Han havde sagt, at alt Arbejde skulde hvile i 2 Minutter, og vi skulde alle rejse os og mindes 9. April. Satans, saa nationale, vi er bleven paa det gamle radikale Grinebider-Organ. – Heltberg kom ind og fortalte mig, at [redaktør] Hasager havde haft fat i ham for at faa ham til at skrive sine Fængselsrerindringer i Bladet.²⁵ Det gælder om at vise, at ogsaa Politiken har gjort en Indsats i Frihedskampen. Ak ja, det Sindelag og de snavsede Beregninger! Lille Næsh fortalte en Historie. En Grosserer skulde med Djævlens Vold og Magt til Roskilde, men han skulde ogsaa til en Konfirmationsfest i København samme Dag. Tog gik der ikke og Vognmanden paa den Bil han vilde have til at køre for sig, kunde ikke faa Tilladelse af Tyskerne til at køre udover de to Kilometer. Grosserereren ringede alle vide Vegne paa Politigaarden. Endelig var der en Dame, som sagde, at Robert Olsen, Vognmanden paa *Berlingske Tidende*, havde Tilladelse. Grosserereren ringede til Rob. Olsen. Han var først ikke meget villig, han var rentud mistroisk, men da han hørte at Tipset stammede fra Politigaarden, mente han aabenbart at Grosserereren hørte til paa den Side. Rob. Olsen forlangte 100 Kr. Grosserereren betakkede sig for at køre i hans Vogn, ikke for Pengenes Skyld, men fordi der var Skæg ved Rob. Olsen. Denne har i den senere Tid gjort alt for at overbevise Bladets Folk om, at han hører til paa den rigtige Side. Det er jo saa en lidt kedelig Afsløring det med Politigaarden.

– Fik at vide, at der Kl. 14 var skudt en Mand paa Roskildevej ud for Zoologisk Have. Han var død og blev bragt til Feltlazarettet. Der havde været en Del Skyderi. Navnet var ukendt.²⁶ – Jeg fik paa Grund af Reportage ikke Tid til at gaa hjem men tog lidt Middag fra Køkkenet. – Talte med *Social-Demokraten*. Bak-Sørensen fortalte mig, at hele Switzers Flaade, 21 Enheder, Natten i Gaar var taget til Sverige medtagende Bestyrelsen.²⁷ Det skulde dog ikke være sket for at redde Bestyrelsen med Familie fra Invasionens Rædsler, men for at redde Flaaden, der er uundværlig for Norden. Den kan vel ogsaa tages i Brug, naar det danske Regiment skal over Sundet.²⁸ Paa Børsen var Flugten bleven markeret med en Stigning paa adskillige Points. Baadene havde været fordelt over Sjællandske Havne og var kommen afsted ved at indbilde Tyskerne, at de skulde ud i Sundet og slæbe tyske Skibe. Tog hjem til sædvanlig Tid. Foran Christiansborg, hvor man steg af Sporvognen, saa jeg mod den mørk-

nende Aftenhimmel Træer som stod rede til at springe ud. Baade Elsa og Tusse var oppe. Elsa fortalte, at hun havde truffet Fru Petersen overfor. Fru Petersens Dreng var forleden løbet mod en Sporvogn og havde faaet en Flænge og Hjernerystelse. Paa Sundby Hospital var der ingen af de rigtige Læger til at tage sig af ham eller Patienterne, de var løbet deres Vej for Hipo. En gl. Ryste-Peter af en Læge havde forbundet ham og sendt han hjem. Endvidere, Fru Petersens Svoger var forsvundet under en Tur op ad Kysten. Hendes Mand havde besøgt Hundrede tyske Kontorer, før han havde faaet at vide, at hans Broder sad i Vestre Fængsel. Petersen kunde ikke faa at vide, hvad han var sigtet for. Det eneste han kunde tænke sig var, at Broderen havde fotograferet et og andet, saa at Tyskerne mistænkte ham. I Virkeligheden var han kun Fotograf-Idiot. Men nu sad han der altsaa i Saksen. Det er et usikkert Liv, man lever i Danmark. Elsa og jeg lavede Krigsbogen. Blev færdig Kl. 23 ½. Paa Gaden hørtes der hvert Øjeblik Skydning.

Noter

- 1 I dagbogen er indsat adskillige illegale blade med artikler om 9. april 1944.
- 2 Tyske tropper var trængt til Ægæerhavet og besatte bl.a. Saloniki.
- 3 Bjerring var i foråret 1941 i tjenstligt samarbejde med Gestapo angående en kommunistisk sabotage i Frederikshavn mod spanske skibe i 1938, hvilket Bergstrøm vidste.
- 4 Under Rommels hastige fremrykning i Nordafrika blev der taget et stort antal engelske fanger.
- 5 Personen Skrillinge optræder kun denne ene gang. Muligvis er navnet stavet forkert.
- 6 Der faldt syv bomber på banetrænet ved Ulfborg, hvorved en jernbanevogn brændte og 24 ejendomme fik mindre skader (*Luftværnsmaessige begivenheder*, 1950, s. 26).
- 7 Der faldt syv bomber i Sdr. Nissum sogn og otte bomber ved Ringkøbing, hvorved adskillige ejendomme blev beskadiget (*Luftværnsmaessige begivenheder*, 1950, s. 26).
- 8 Bergstrøms hukommelse er ikke ganske præcis. Der gik frem til begyndelsen af august 1940, før han blev "agitator" i sin egen betydning.

- 9 De udenlandske journalister i Berlin blev opvartet af Det Tyske Propagandaministerium. De skandinaviske journalister dannede deres egen kreds, idet dog nazisterne iblandt dem, herunder *Fædrelandets* korrespondent, blev holdt udenfor. De fleste af de skandinaviske journalister og adskillige andre skrev siden erindringer om opholdet. Den skandinaviske journalistkreds i Berlin venter på at få skrevet sin historie.
- 10 Kaj Munk: *Niels Ebbesen. Skuespil i 5 Akter*. 1942.
- 11 Det vil sige, at Heltberg var højtravende og opstølet i sin udtryksform.
- 12 Professor Hjalmar Helweg var vidne i sagen om Drogdengademordet. Den særlige klageret havde 25. februar 1943 afsagt en kendelse, som senere takket være sagfører Heltberg fra *Politiken* førte til genoptagelse af denne mordsag, hvori Anders Chr. Nielsen i 1940 var idømt 12 års fængsel for drab på sin kæreste Gerda Skov. Nielsen blev ved den nye sag i Østre Landsret frifundet (*Ugeskrift for Retsvæsen* 1943, s. 990-992, *Politiken* 10. april 1943).
- 13 Det var seks år og ikke seks måneders fængsel, som Olsen fik.
- 14 Indsat i dagbogen s. 39.901.
- 15 Den illegale høst er i dagbogen s. 31.902f.
- 16 Familien Bergstrøm boede Amagerbrogade 20, og på den anden side af gaden var der en fødeklínik.
- 17 Der blev nedskudt 14 maskiner, som nævnt, og det gik ud over bl.a. landsbyen Venslev nær Skælskør (*Luftværnsmæssige begivenheder*, 1950, s. 167f).
- 18 Lektor Jens Ibsen blev clearingmyrdet af 3-4 schalburgfolk som gæld for likvidering af et nazistisk ægtepar.
- 19 Gudmund Schnitler: *Verdenskrigen*, 1924.
- 20 Frihedsrådet havde opfordret til to minutters stilhed den 9. april over hele landet. Al gående og kørende trafik skulle ophøre. Den originale opfordring er indsat i dagbogen s. 68.922 (Jfr. *Information* 3. og 7. april 1945, *Land og Folk*, særnummer 5. april 1945).
- 21 Dagbogen s. 69.017 er en detaljeret beretning. Umiddelbart efter mindehøjtideligheden for 9. april indledte Hipofolk på Rådhuspladsen en skydning, så folk måtte springe for livet. Flere blev såret, en dødeligt (Jfr. *Information* 10. april, *Daglige Beretninger*, 1946, s. 796-799).
- 22 Jølm var blandt de politifolk, der var fragtet fra Buchenwald til Frøslev og derefter videre hjem.
- 23 BOPA saboterede to sporskifter på Hellerup Station (Esben Kjeldbæk: *Sabotageorganisationen BOPA 1942-1945*, 1997, s. 482).
- 24 Gørtlerske Ruth Petersen, Westend 20, 4. sal, blev likvideret kl. 11.30 og ført til Kommunehospitalet (Telegramavisen i dagbogen s. 69.017, *Daglige Beretninger*, 1946, s. 799).
- 25 Heltbergs håndskrevne dagbog 1944 fra fængselsopholdet er i Håndskriftafdelingen på Det Kongelige Bibliotek.
- 26 Jfr. *Daglige Beretninger*, s. 799.
- 27 Folk fra BOPA opbragte skibet S/S Røsnæs, der sattes på grund ved Hven, hvorefter syv bjergningsfartøjer og en lægter, der kom til assistance, kunne sejles til Sverige. Yderligere et stort antal bjergnings- og bugserbåde fra flere rederier benyttede situationen til at sejle til Sverige (*Daglige Beretninger*, 1946, s. 797, 801, Kjeldbæk 1997, s. 482).
- 28 Med det danske regiment menes Den Danske Brigade.